

NOTÍCIA BIOGRÀFICA DEL DR. JOSEP RIUS I SERRA (VIC 1891-1966)

per Ramon ORDEIG I MATA

Els importants centenaris que celebrem enguany –el primer de la inauguració del Museu Episcopal i el quart del naixement de sant Miquel dels Sants– deixen a l'ombra altres efemèrides que no convé pas d'oblidar. Una d'elles és el centenari del naixement del Dr. Josep Rius i Serra, un il·lustre eclesiàstic, arxiver i historiador vigatà.

Josep Rius i Serra nasqué el dia 5 de maig de 1891 en la casa familiar, popularment anomenada Can Duros, situada en el número 8 del carrer del Remei de la ciutat de Vic. Cinquè i darrer fill del matrimoni format per Francesc Rius i Francesca Serra, la seva família es dedicava, des de generacions enrere, a l'explotació de boscos. Després d'una infància caracteritzada per la seva poca vigoria corporal, començà la carrera eclesiàstica al Seminari Tridentí de la ciutat en unes anyades en què, sota el pontificat del bisbe Torras, els estudiants matriculats superaven amb escreix el miler. Els primers anys residia a casa seva i acudia diàriament al Col·legi de Sant Josep, anomenat la Panissa, per als actes de pietat i d'estudi, i al Seminari del carrer de Sant Miquel dels Sants per a les classes d'Humanitats. Més tard compaginà els estudis amb el càrrec de mestre de minyons a Can Calderó del carrer de la Ramada. En aquesta època de seminarista freqüentà la Biblioteca i el Museu Episcopals, dirigits aleshores per mossèn Josep Gudiol. Aquesta relació féu que els seus primers articles, publicats dins l'«Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans» entre 1915-1920, fossin dedicats a excavacions arqueològiques dutes a terme pel museu vigatà.

Després de cursar els estudis de Filosofia, Teologia i Moral i de viure intern al Seminari els últims anys de carrera, el dia 22 de setembre de 1917 rebé l'orde del presbiterat de mans del bisbe Francesc Muñoz a l'església de la Mercè de Vic i l'endemà, diumenge, celebrà la primera missa a l'església del Remei. Un cop sacerdot, fou enviat a Ripoll com a professor del col·legi de segona ensenyança.

Mn. Josep Rius el 1920, als seus 29 anys d'edat, mentre cursava la carrera de Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona.

La seva afeció per als temes històrics, però, féu que decidís cursar la carrera de Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona, entre 1919 i 1921. Fruit dels seus contactes universitaris, el 1922 sortí publicada la seva traducció al castellà de l'obra *Ora marítima de Rufo Festo Avieno*, editada per la Universitat de Barcelona dins la col·lecció *Fontes Hispaniae Antiquae* dirigida per l'arqueòleg i historiador alemany Adolf Schulten (1870-1960) i per Pere Bosch i Gimpera (1891-1974). El curs 1921-1922 seguí els estudis del doctorat a la Universitat de Madrid.

Pensionat per la Junta de Ampliación de Estudios, amb R.O. de 31 de desembre de 1922, per tal d'estudiar arqueologia i història medieval a Itàlia durant un any, sortí cap a Roma a principis de gener de 1923. Es matriculà a la Universitat La Sapienza, on cursà art cristià, i a la Pontificia Scuola Vaticana di Paleografia, on seguí lliçons de paleografia i diplomàtica. Alhora treballava en l'Archivio Vaticano revisant les sèries de registres papals amb la finalitat de recollir totes les butlles del papa Calixt III. Havia decidit reivindicar la figura d'aquest papa Borja, originari del País Valencià, enfront sobretot de la incomprensió per part del prestigiós historiador austríac Ludwig von Pastor en la seva monumental obra *Geschichte der Päpste* (1886-1932), traduïda a moltes llengües. L'embarcament de l'obra empresa a l'arxiu l'obligà a prorrogar l'estada a Roma fins a l'estiu de 1924, tot i treballar ja només, matins i tardes, en la tasca d'investigació.

De retorn a Catalunya, confrontà el material recollit a Roma amb els registres del rei Alfons IV conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i redactà la memòria doctoral intitolada *La Corona de Aragón en la corte pontificia de Calixto III*. Amb aquesta memòria obtingué el grau de doctor en Filosofia i Lletres (Secció Històrica) per la Universitat de Madrid. Aspectes relacionats amb Calixt III els anà reprenent en diferents llibres i articles publicats al llarg de la seva vida.

El 1925, per iniciativa de l'historiador alemany Heinrich Finke (1855-1938), investigador en els arxius catalans, entrà en contacte amb un altre historiador alemany, director dels *Monumenta Germaniae Historica*, Paul Kehr (1860-1944), el qual havia fundat una sèrie anomenada *Regesta Pontificum Romanorum* i havia publicat els set primers volums de la part italiana sota el títol d'*Italia Pontificia*. Aleshores, sota el mecenatge de l'Archivio Vaticano i de Pius XI, havia emprès ja la recopilació de les butlles pontificies d'Espanya amb la intenció de publicar la *Hispania Pontificia*. Mossèn Rius començà a col·laborar amb Kehr pel maig de 1925 acompanyant-lo als arxius i biblioteques de Catalunya o anant-hi tot sol. Fruit d'aquestes recerques fou el volum *Papsturkunden in Spanien vorarbeiten zur Hispania Pontificia: I. Katalanien*, publicat a Berlín el 1926. Seguí la preparació dels volums corresponents a Navarra i Aragó, publicat a Berlín el 1928, i a Castella i Galícia, no publicat. Li calgué, doncs, viatjar per terres aragoneses, navarreses, castellanques i gallegues.

A les acaballes de 1926 un altre historiador alemany, aquest d'origen jueu, Fritz Baër (1888-1980), demanà la seva col·laboració, a iniciativa del semitista Josep Maria Millàs i Vallicrosa (1897-1970), en la tasca de recopilar documentació referent a jueus per a la seva obra *Die Juden im christlichen Spanien* (Berlín 1929-1936). Hi col·laborà durant dos anys -1927 i 1928-, temporada durant la qual residí al segon pis de la casa número 6 del carrer de l'Arc de Sant Ramon, de Barcelona, des d'on feia freqüents viatges als arxius de la península a la recerca de documents per a les obres dels historiadors alemanys. No oblidava, però, les seves arrels vigatanes i de tant en tant passava uns dies a Vic, en la casa familiar del carrer del Remei, i escrivia articles per al periòdic local «Ausetània», d'inspiració carlina.

Les seves inquietuds culturals el portaren a col·laborar també amb la Biblioteca Balmes de Barcelona, creada l'any 1923 pel pare Ignasi Casanovas, i amb el seu anuari «Analecta Sacra Tarraconensia», publicat a partir de 1925. Pensionat per aquesta entitat, estigué a Roma durant la primavera de 1928 per tal de completar les seves investigacions a l'Archivio Vaticano. Retornat a Catalunya, prosseguí les tasques empreses.

A Roma, mentrestant, Paul Kehr el recomanava, tot fent-ne grans elogis, als directius de la biblioteca i de l'arxiu vaticans i fins al mateix papa Pius XI. Com a conseqüència d'aquelles recomanacions obtingué el càrrec d'escriptor de la Biblioteca Vaticana, on començà a treballar a principis de 1929, mentre intallava la seva residència en el número 41 de la Via Condotti. Col·laborava alhora en la monumental *Bibliografia Espanyola d'Itàlia*, obra d'Eduard Toda (1855-1941), publicada en cinc volums entre 1927 i 1931. El 1930 fou nomenat per Pius XI arxiver de la secció històrica de la Sagrada Congregació de Ritus. Des d'aleshores treballà els matins a la Congregació i les tardes a la Biblioteca, completat tot amb l'exercici del seu ministeri com a capellà de monges. Seguí residint en el domicili de la Via Condotti, on acollí nombrosos sacerdots catalans durant la Guerra Civil de 1936-1939. Aquest últim any acceptà el càrrec d'almoier de la Casa General dels Germans de les Escoles Cristianes, a Roma, on fixà la seva residència, càrrec que mantindria fins a la seva jubilació. Els seus serveis a la Santa Seu foren premiats de bona hora, el 1941, amb el nomenament de prelat domèstic de Sa Santedat, distinció que comportava el títol de monsenyor.

Fins a l'esclat de la Guerra Civil havia publicat cap a cinquanta articles de tema històric en diferents revistes especialitzades del país, sobretot en «Analecta Sacra Tarraconensia», «Estudis Universitaris Catalans», «Anuario de Historia del Derecho Español», «Revista Eclesiàstica» i «Archivo Español de Arte y Arqueología». Després del llarg parèntesi que representà per a les publicacions les anyades de les guerres espanyola i mundial, reprengué la seva col·laboració amb els organismes i les revistes que subsistiren, com ara la Biblioteca Balmes i el seu anuari o amb la Görresgesellschaft i la seva col·lecció «Spanische Forschungen». Inicià també la col·laboració amb les noves entitats que aparegueren durant els anys quaranta, especialment amb la Sección de Estudios Medievales de Barcelona del Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Aquest organisme li publicà, entre 1945 i 1947, el *Cartulario de «Sant Cugat» del Vallès*, repartit en tres grossos volums. També li publicà, entre 1946 i 1947, les *Rationes Decimarum Hispaniae (1279-80)*, en dos volums. D'altra banda, la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona li publicava el 1945 la *Summa Iuris* de sant Ramon de Penyafort i el 1954 el *Diplomatario (Documentos, Vida antiga, Cròniques, Procesos antiguos)* del mateix sant, obres ambdues preparades per ell. Aquestes grans obres el consagraven com a expert editor de textos i documents medievals.

Els seus càrrecs a Roma i les seves investigacions no li feien oblidar la seva ciutat natal, on acudia cada any per tal de passar-hi les vacances d'estiu. La ciutat tampoc l'oblidava a ell, com ho demostra que l'Ajuntament de

Mons. Rius en els últims anys de la seva vida, després de jubilar-se l'any 1961, en complir els 70 anys d'edat, del càrrec d'arxiver de la Sagrada Congregació de Ritus.

Vic li encomanés el 1944 el discurs de l'acte de reposició del retrat de Jaume Callís a la Galeria de Vigatans Il·lustres, discurs que pronuncià el dia 10 de juliol d'aquell any. Pocs anys després, el 1951, era nomenat canonge pontifici de la catedral de Vic i més tard, el 1962, arxiprest de la mateixa catedral, en la qual disposà que s'erigís un altar dedicat a sant Josep. El seu vigatanisme es demostrà també en la seva col·laboració amb el Patronat d'Estudis Ausonenes, el qual li publicà dos articles en la revista «Ausa» entre 1953 i 1957. No obstant, el fet de residir lluny de Vic i, per tant, no tenir a mà els nostres fons arxivístics, impediren que pogués tractar amb més assiduïtat temes vigatans.

L'any 1961, en complir els 70 anys i jubilar-se del càrrec d'arxiver de la Sagrada Congregació de Ritus, el papa Joan XXIII l'elevà a la dignitat de protonotari apostòlic, amb el dret d'usar insígnies episcopals, les quals li foren imposades el dia 22 d'octubre del mateix any pel Dr. Ramon Masnou, bisbe de Vic, a la catedral de la ciutat. Jubilat també del seu càrrec d'almoier dels Germans de les Escoles Cristianes, es retirà a Vic. Entre 1964 i 1965 l'institut Internacional de Cultura Romànica, dirigit per Mons. Antoni Griera des de l'abadia de Sant Cugat del Vallès, publicava una *Miscelànea Mons. José Rius Serra*, en dos volums, on es recollien seixanta-sis dels seus articles, precedits d'una nota biogràfica i de la bibliografia –hi consten més d'un centenar de títols–. Venia a ser un compendi del seu treball de recerca històrica i un homenatge a la seva figura d'historiador. El diumenge 15 de maig de 1966 moria a Vic a l'edat de 75 anys.

Crec que és de justícia recordar la seva figura i la seva obra en l'escaiença del centenari del seu naixement. Els historiadors, especialment els medieva-listes, hem de recórrer sovint a algun dels seus llibres o articles i, per tant, és lògic que sigui ara un historiador qui en faci memòria. Amb tot, no deixa de ser alligonor que se'l recordi avui més per la seva obra historiogràfica que no pas pels seus alts càrrecs eclesiàstics o pels honors i distincions que rebé en vida, manifestament fugissers.

Ramon ORDEIG I MATA
C. Sant Sadurní, 6, 3r.
08500 VIC